

badon engedte. Mindössze az akkor 77 éves Ivor Bellt, az IRA volt vezérkari főnökét helyezték emiatt vád alá.

Keefe eltűnődik azon, hogy vajon volt-e egyáltalán valaha McConville-nek adóevője, ami nagy beruházást jelentett volna a briteknek és nem kis veszélyt McConville-nek, aki igencsak kevés értékes információt tudott volna nyújtani. Megkérdőjelezi Price beszámolóját is McConville vallomását illetően. Némely részlete nem vág egybe ismert körülményekkel, és a csak a bűntudat vihette rá Price-t, hogy észérvekkel akarja megokolni a gyilkosságot. Hosszadalmas és néha lélegzetelállító szubnarratívák útján Keefe-nek azonban sikerül egy kíméletlen ténybeli következtetésre eljutnia meglehetősen erős közvetett bizonyítékok alapján: Marian Price volt az, aki kilőtte a gyilkos golyót. (Ő ezt tagadja.)

A felfedezés enyhítheti az olvasók feltételezett melodráma utáni vágyát. Ma azonban már végképp nincs sok jelentősége annak, hogy McConville tényleg besúgó volt-e, hogy ki rendelte el a megölését, és hogy ténylegesen ki húzta meg a ravaszt. Mint Keefe kitarató szorgalommal végzett újságírói munkájából végső soron világossá válik, az asszony halálának igazi jelentősége abban van, ami feltárul általa: a politikai erőszak a társadalom egészét eltorzítja, akár a bűntudat, akár a bánat által, még évtizedekkel azután is, ahogy a küzdelem abbamaradt. A könyv vége felé Keefe így ír:

„Csodálatos gépezet a test – mondta Hughes Mackersnek az egyik Boston College-i interjúban egy éhségstrájk fűrésztő eseménysorozatát felidézve. – Először eltünteti az összes zsírszövetet, majd az izmoknak esik neki, hogy élve tartsa az agyat.” Még jóval azután is, hogy Hughes és Price befejezték strájkjukat és megpróbálták újra beilleszkedni a társadalomba, megőrizték régi sérelmeiket, egyfolytában a háború idején elkövetett legsötétebb aljasságaikat játszották vissza magukban. Bizonyos értelemben soha nem hagytak fel az önmarcangolással. A halottkém Dolours Price-ról szóló jelentésében a halál oka hivatalosan „balszerencsés véletlen”.

Bár Észak-Írországból jogilag béke uralkodik, a nyomasztó egyéni és közösségi emlékek

egy versengő, ősi düh táptalajává váltak – „a mellébeszélésé”, ahogy az észak-írek hívják – amely megosztva tartja a társadalmat, kíméletlenné és szektássá teszi a közösségek közti retorikát, és újra fellobbanthatja a szunnyadó konfliktusokat. Bármilyen kis helyre korlátozódtak is a „bajok”, Észak-Írország az elhúzódozó közösségi erőszak vegykonyhája marad, amely a konfliktusok számára – méretüktől függetlenül – jelentőséggel bírhat. Ha itt 3600 gyilkosság ennyire megmérgezte a társadalmat, gondoljunk bele, hogy másutt milyen hatással lehetnek a nagyságrenddel nagyobb számban szedett áldozatok, és hogy micsoda munkát követel az okozott sebek begyógyítása. Keefe nagy gondal és szakmai felkészültséggel megírt könyve arra mutat rá, hogy egy a konfliktust hivatalosan lezáró megállapodás csak a kezdetét jelenti egy hosszú, szenvedésekkel teli, időnként megtorpanó megbékélési folyamatnak.

(Foreign Affairs)

Margaret MacMillan

Figyelmeztetés Versailles-ból 1919 tanulságai száz év után

Az első világháborúra és a rákövetkező két évtizedre gyakran úgy emlékszünk vissza, mint a történelem egy gyászos fejezetére, amely egy még költségesebb és pusztítóbb, 1939-től 1945-ig tartó háború előjátéka volt. Eszünkbe jutnak a szörnyű veszteségek – a kilencmillió vagy még annál is több áldozat a harctereken, a polgári lakosok, akik megelőzhető betegségekbe vagy az éhezésbe haltak bele, a rettenetes influenza-járvány, a spanyolnátha, amely a háború végnapjaiban és a béke első bizonytalan pillanataiban talán ötvenmillió áldozatot is szedett világszerte. Egy olyan Európa jelenik meg előttünk, amely valamikor a világ élén állt gazdagság, innováció és a politikai hatalom tekintetében, hogy aztán megtépázva kerüljön ki a háborúból, hogy szétessen az Orosz Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia, a bolszevizmus és az etnikai

alapú nacionalizmus pedig még több felfordulással és nyomorúsággal járjon.

Mindazonáltal amikor a szövetséges erők száz évvel ezelőtt összegyűltek Versailles-ban a párizsi békekonferenciára, 1919 januárjától júniusáig ez a remény időszakát is jelentette. A szövetséges vezetők egy jobb világot ígértek saját népeiknek kárptólul összes szenvedésükért, Woodrow Wilson amerikai elnök ezekkel az ígéretekkel – a minden háborúnak véget vető háborúval és a demokrácia számára biztonságos világgal – szinte hadjáratot indított az emberiségért. A wilsoni Népszövetségnek az volt a célja, hogy egy nemzetközi közösséget hozzon létre a demokratikus nemzetek számára. Egymás számára a közösség biztonságát nyújtva nemcsak az agresszióknak vetnének véget, de egy igazságosabb és gazdagabb világot építenének. Ezek az elképzelések az egész világon támogatásra leltek – Európától kezdve, ahol Wilsont megmentőként üdvözölték, a Nyugat gyarmatbirodalmáig, sőt még olyan küzdelmes sorsú népeknél is, mint a kínai.

A béke ára

„Békét kötni nehezebb, mint háborút indítani – elmélkedett Georges Clemenceau francia miniszterelnök 1919-ben, amikor a győztes hatalmak megfogalmazták békefeltételeiket, véglegesítették az újonnan megalakult Népszövetséget, és megpróbálták újraépíteni Európát és a világrendet. Clemenceau és munkatársai, köztük Wilson és David Lloyd George brit miniszterelnök számára nem voltak túl rózsásak a kilátások. Ellentétben 1815-tel, amikor a tárgyalófelek Bécsben találkoztak a napóleoni háborúk lezárására, 1919-ben Európa nem fáradt bele a háborúba és a forradalmakba. Nem történt meg a háborút kezdeményező nemzetek térdre kényszerítése és leigázása sem, ahogy 1945-ben. Ehelyett a vezetők 1919-ben egy felfordult világgal találták szembe magukat. A harc nem maradt abba Kelet-Európa nagy részén, a Kaukázusban és a Közel-Keleten. Az orosz bolsevik forradalom szemmel láthatóan olyan megállíthatatlan forradalmi hullámot indított el, amely felő volt, hogy még a győztesek országaira is kiterjed. A háború részben vagy teljesen tönkretette a régi

politikai és társadalmi szerkezeteket, különösen Közép-Európában; a korábban szilárdan álló és virágzó népek céltalanává válva kétségbeesetten kerestek valakit vagy valamit a régi rang és rend visszaállításának reményében. Nacionalista népcsoportok ragadták magukhoz a lehetőséget, hogy új országokat hozzanak létre, de ezek az államok nem egyszer ellenségesek voltak egymással szemben, és elnyomták a többi kisebbséget. Továbbá, elkerülhetlenné vált régóta fennálló és újonnan támadt versengések felszínre törése, miközben a vezetők Párizsban saját nemzeti érdekeik előmozdításán mesterkedtek.

Wilsonnak és társainak még egy olyan jelenséggel számolniuk kellett, amelyet a Bécsi Kongresszuson tanácskozó elődeiknek soha nem kellett figyelembe venniük: közvéleménnyel. A szövetségesek országaiban az emberek élénk érdeklődést tanúsítottak az iránt, hogy mi történik Párizsban, de egymásnak ellentmondó dolgokat akartak: egyfelől egy jobb világot a wilsoni látomás szerint, másrészt pedig megtorlást. Sok európai úgy érezte, hogy a háborúért valakinek fizetnie kell. Franciaországban és Belgiumban, amelyeket Németország a legmondvacsináltabb okokból rohant le, a vidék romokban hevert, szétrombolt városokkal, bányákkal, vasutakkal és gyárakkal. A határ túloldalán, Németország sértetlen maradt, mert ott nemigen zajlott háború. A britek korábban hatalmas összegeket adtak kölcsön szövetségeseiknek (az oroszok esetében még csak remény sem volt az adósságok behajtására), súlyos hiteleket vettek fel az amerikaiaktól, és kárptólul követeltek. John Maynard Keynes, aki akkor még nem volt világhírű közgazdász, azt javasolta, hogy az amerikaiak engedjék el a britek tartozását, hogy kisebb mértékben legyen szükség arra, hogy a legyőzöttektől jóvátételt csikarjanak ki, és aztán Európa talpra állítására összpontosítsanak. Az amerikaiak, beleértve Wilsont, önelégült felháborodással utasították el a javaslatot. Így a szövetséges államfők egy olyan jóvátétel-tervezetet fogalmaztak meg, amelyről tudták, hogy több volt, mint amit a vesztesek valaha képesek kifizetni. Ausztria és Magyarország elszegényedett maradványa volt az egykoron hatalmas Habsburg Birodalomnak, Bulgáriát feldarabolták, az Oszmán Birodalom a szétesés

határán állt. Egyedül csak Németország maradt abban a helyzetben, hogy jóvátételt tudjon fizetni.

Keserves felelősség

Németország olyan körülmények közt szenvedett vereséget, amelyek elvették polgárainak fizetési kedvét. Ez az érzés a rákövetkező évtizedben még erősebb lett. Végkimenetele pedig figyelmeztetést jelent korunk számára: bármennyire elrugaszkodnak a valóságtól mind a győztesek, mind a vesztesek érzelmei és elképzelései, ezek számítanak és óvatosan kezelendők.

A háború vége felé a német főparancsnokságnak Erich Ludendorff és Paul von Hindenburg tábornokok alatt sikerült létrehozni egy olyan katonai diktatúrát, amely titokban tartott minden frontról érkező hírt. Az ország haderejét 1918 késő tavaszán és nyarán ért veszteségsorozatral a berlini polgári kormány nem tudott többet, mint az utca embere. Amikor a főparancsnokság hirtelen azt követelte, hogy a kormány haladéktalanul kérjen fegyverszünetet, derült égből villámcsapásként érkezett a bejelentés. A német kancellár nyílt levelek sorozatában fordult Wilsonhoz, és az amerikai elnök némiképp az európai szövetséges erők bosszúságára, a közvetítő szerepét vette fel a háborús felek között. Eközben Wilson két hibát követett el. Először is, Németország polgári kormányával tárgyalt a főparancsnokság helyett, ezáltal a tábornokok kibújhattak a háború és annak végkifejlete miatti felelősség alól. Időközben a főparancsnokság és jobboldali támogatói elterjesztették a valótlan történetet, amely szerint Németország soha nem maradt alul a csatákon: a német haderő folytathatta volna a küzdelmet a győzelemig, ha a gyáva polgári erők nem hagyták volna cserben. Ebből nőtt ki az az ártalmas tévhit, hogy Németországot hátba szúrták az árulók, köztük a liberálisok, a szocialisták és a zsidók. Másrészt, Wilson nyilvános kijelentései, mi szerint ő nem fogja támogatni a büntető jellegű kártérítéseket vagy a megtorló békefeltételeket, megerősítették az abbéli német reményeket, hogy az Egyesült Államok kezeskedni fog arról, hogy Németország enyhe bánásmódban részesüljön. Ezen az alaptalan derűlátáson még rontott, hogy az amerikai elnök támogatta az ún. novemberi forradalmat, amely megdöntötte

Németországban a monarchiát és utat nyitott a Weimari Köztársaság parlamentáris demokráciája számára. Weimar – érveltek támogatói – egy új és jobb Németországot képviselt, amelynek nem kellene fizetnie a régi bűneiért.

Ugyanakkor a franciákat és a többi szövetségest kevésbé Németország belpolitikája aggasztotta, mint az, hogy képes folytatni a harcot. A híres compiegne-i vasúti kocsiban 1918 november 11-én aláírt fegyverszünet inkább kapitulációnak hangzik, nem pedig az elleneskedés beszüntetésének. Németországnak ki kellett vonulnia valamennyi elfoglalt területről, és át kellett adnia nehézfegyverzetét és teljes haditengerészeti felszerelését. Ennek ellenére nem volt rögtön világos a német nép számára a katonai vereség nagysága. Frontról visszatérő csapatok masíroztak be 1918 decemberében Berlinbe, és az új szocialista kancellár a következő szavakkal üdvözölte őket: „Nem volt ellenség, amely legyőzött volna benneteket.” Eltekintve a Rajna-vidéken élőkől az ország nyugati szélén, a németek nem tapasztalták meg elsőkézből a katonai megszállás szűgyenét. Következésképpen sok német, aki – Max Weber kifejezésével élve – az 1918–19-es tél álomvilágában élt, enyhe békefeltételekre számított a szövetségesek részéről; természetesen enyhébbre, mint amelyeket Németország rótt ki korábban a forradalmi Oroszországra a breszt-litovszki békeszerződésben 1918 márciusában. Akár még nagyobbra is nőhetne az ország, ha a letűnt Osztrák–Magyar Monarchia németajkú területeiből frissen létrejött Ausztria úgy döntene, hogy Németországgal köti össze a sorsát.

Az 1919 tavaszán közzétett tényleges versailles-i szerződés sokként érte az országot. A közvélemény a jobboldaltól a baloldali döbbenettel vette tudomásul, hogy Németországra lefegyverzés vár, területeket fog veszíteni, és jóvátételt kell fizetnie háborús károkért. Különösen a szerződés 231. cikkelye váltott ki ellenállást, amelyben Németország felelősséget vállalt a háború elindításáért, és amelyet egy fiatal amerikai jogász, John Foster Dulles írt, hogy jogi alapot teremtsen a jóvátétel követeléséhez. A németek gyűlölték a „háborús bűn”

záradékot – ahogy később ismertté vált – és nemigen akaródzott nekik jóvátételt fizetniük. A weimari Németország – nagyon hasonlóan a Szovjetunió összeomlása utáni Oroszországhoz – a nemzeti megalázottság erőteljes és marandandó érzését táplálta magában. A német külügyminisztérium és jobboldali támogatói minden tőlük telhetőt megtettek, hogy még inkább aláássák a versailles-i szerződés érvényességét. Válogatott módon közzétett dokumentumok segítségével azt állították, hogy Németország és szövetségesei ártatlanok voltak a háború kezdeményezésében. Ehelyett, [szerintük] Európa valahogy belesodródott a katasztrófába, úgy-hogy vagy mindenki vagy senki sem felelős. A szövetségesek többet is tehettek volna, hogy szembeszegüljenek Németország nézeteivel a háború eredetét és a szerződés méltánytalanságát illetően. Ehelyett, legalábbis az angol nyelvű népek végül inkább belenyugodtak a német narratívába, ez pedig hatással volt az 1930-as évek megalkuvási politikájára.

Nagyon másképp alakult a békefolyamat 1945-ben. Mivel még élénken élt a szövetségesek emlékezetében a megelőző két évtized, feltétel nélküli megadásra kényszerítették a tengelyhatalmakat. Megsemmisítő vereséget mértek Németországra és Japánra, és megszállták területeiket. A választott vezetőket háborús bűnökért bíróság elé állították, társadalmaikat liberális demokráciává alakították át. Bármennyire is beavatkozó és kényszerítő jellegű volt a második világháború utáni béke, jóval kevesebb nehezítést váltott ki a szerződés tisztességtelensége miatt, mint az első világháborút lezáró rendezések.

Elszalasztott lehetőségek

1919-ben az európai konfliktusok hosszú távú rendezésében nem a versailles-i feltételek voltak az egyedüli akadály. London és Washington is aláásták a béke megteremtésének esélyeit azáltal, hogy gyorsan hátrat fordítottak Németországnak és a kontinens többi részének. Bár az Egyesült Államok soha nem volt annyira az elszigetelődés híve, mint némelyek állítják, a párizsi békekonferencia után magába zárkózott. A Kongresszus nemmel szavazott a párizsi szerződésre, és következésképpen, a Népszövetségre

is. Azt a Franciaországnak tett ígéretet sem erősítette meg, hogy az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok a védelmére fog sietni, ha Németország megtámadná. Az amerikaiak egyre inkább befelé fordultak, ahogy kirobbant a végzetes nagy gazdasági világválság, és otthoni problémákra összpontosítottak. Az Egyesült Államok kivonulása felbátorította a briteket – akiket már eleve lefoglaltak a birodalmuk szétfeszítő ellentétek – hogy kibújjanak az ígérettel kapcsolatos kötelezettségük alól. A magára maradt Franciaország megkísérelte az újonnan létrejött és perlekedő közép-európai államokat egy német-ellenes szövetségbe tömöríteni, de próbálkozásai csak épp olyan balszerencse kísérte, mint a nyugaton felépített Maginot-vonalat. Elgondolkodtató, hogy miképpen alakult volna a történelem, ha London és Washington – ahelyett, hogy hátrat fordítottak – kiépítettek volna egy transzatlanti szövetséget, komolyan elkötelezve magukat Franciaország védelmére, és Adolf Hitler már első agresszív lépései után visszaverték volna, amikor még lett volna idő megállítani.

Az 1945 utáni világ szintén különbözött az 1919 utánitól. Az Egyesült Államok, most már a világ vezető hatalma, csatlakozott az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, és a Bretton Woodsban létrehozott gazdasági intézményekhez, valamint Nyugat-Európa és Japán biztonsága és újjáépítése mellett is elkötelezte magát. A Kongresszus részben azért hagyta jóvá ezeket a kezdeményezéseket, mert Franklin Delano Roosevel a háború utáni rend felépítését kétpárti vállalkozásként kezelte – eltérően Wilsontól, aki a republikánusok elidegenítésével megpecsételte a Népszövetség sorsát. Wilson kudarca felerősítette elszigetelődési törekvéseket az Egyesült államok külpolitikájában; Roosevelt, nyomban Harry S. Trumannel és Dwight D. Eisenhowerrel ellensúlyozta és féken tartotta az erre való készletét. A kommunizmus kísértete szintén hozzájárult, hogy még az elszigetelődés hívei is megijedjenek. A szovjet birodalom létrejötte Kelet-Európában és a szovjet retorika a kapitalizmus elleni eljövendő küzdelemről sok amerikaiat arról győzött meg, hogy súlyos veszély fenyegeti őket, amely folyamatos együttműködést tett szükségessé európai és ázsiai szövetségeseivel.

A mai világ nem hasonlítható össze teljesen azokkal a világokkal, amelyek a két világháború romjain épültek fel. Ugyanakkor ahogyan az Egyesült Államok ismételen befelé fordul, és csak saját közvetlen érdekeivel törődik, azzal a veszéllyel jár, hogy semmibe veszi vagy alábecsüli populista diktátorok felemelkedését és agresszív hatalmak megszületését, mialatt véstesen fogy az idő. Vlagyimir Putyin, az orosz elnök már megsértette a nemzetközi normákat, elsősorban a Krím-félszigeten, mások pedig – mint például Recep Tayyip Erdoğan török vagy Hszi Csin-ping kínai elnök – látszólag szívesen követik példáját. Miközben pedig Washington és más demokratikus hatalmak lemondanak arról, hogy felelősséggel viseltesenek a világ sorsáért, előfordulhat, gyengébb országok felhagynak egy békés nemzetközi rend iránti reménnyel, és ehelyett behódolnak a közelükben lévő zsarnoki hatalmakkal. 1919 és a rákövetkező időszak száz év elteltével is komor figyelmeztetésként állnak előttünk.

(Foreign Affairs)

Georgij Zotov

Együtt vagy egymás ellen Ki lesz az Oroszország és Belarusz közti tej- és kolbászcsata vesztese?

Fehéroroszország – Belarusz – ragaszkodik hozzá, hogy ők táplálják az oroszokat. Mi oroszok azt állítjuk, hogy mi tartjuk fenn a Belarusz Köztársaságot. Egyre több a nézeteltérés a gáz és a kőolaj, és az Oroszországba érkező tejszállítmányok és a vissza nem fizetett hitelek miatt. Miért is ne tudnának testvéreink megegyezni egymással? Itt ülök egy szabadtéri kávézóban, és ahogy ennek Minszkben lennie kell, belarusz termékeket kóstolgatok – túrót, tejfölt, füstölt sonkát. A minőség elsőrangú, ez vitathatatlan. „Az élelmiszerhez nagyon értünk – büszkélkedik beszélgetőtársam, aki a helyi agráripár képviselője. – Ezért, ha hirtelen össze is zördülünk Oroszországgal, éhezni nem fogunk: Majd Európa megveszi tőlünk a

kolbászt és a tejet.” Válaszul finoman céloztam rá, hogy – bocsánat a kifejezésért – de az Európai Unió ugyanúgy dugig van a saját termékeivel, különösen az Oroszország elleni szankciók közepette. Az európaiak a „hazai” kolbással sem tudnak mit csinálni, minnek kellene nekik a belarusz? Nem értenek engem. „Mi nem akarjuk megrontani az Orosz Föderációhoz fűződő viszonyunkat. Ha azonban Oroszország megtagad minket, akkor majd segít a Nyugat – pénzt ad, megvásárolja a belarusz árukat.” Én ezt nevésegesnek tartom, de beszélgetőtársam őszintén hisz abban, amit mond. Nem lényeges, hogy mi áll vitánk középpontjában: elég baj már maga a tény is, hogy a Minszk és Moszkva közti szakítás lehetőségét vitatjuk meg. Akár tíz évvel ezelőtt is alapvetően elképzelhetetlen lett volna egy ilyen beszélgetés. Miért is nem uralkodik egyetértés a testvéreink közt? Belarusz részéről ezt halljuk: „Finom falatokkal táplálunk benneteket, de ha nem tetszik, másoknak adjuk”, Oroszország pedig ezt mondja: „Felvásároljuk az élelmiszereiteket saját gazdálkodóink kárára, és segítünk, hogy jól éljete.”

Becsempészett gyümölcs

Vonaton vagy autón utazva jól körbe lehet nézni: a Fehéroroszországból az Orosz Föderációba vezető út végig tele van teherautókkal. Nem csoda, hiszen a belaruszok Oroszországnak adják el sajátjuk és túrójuk 87 százalékát, vajuk 57 százalékát, a traktorok felét, a televíziók és gáztűzhelyek háromnegyedét, a hűtőszekrények 40 százalékát. Nem beszélve mindenféle ismeretlen országból származó gyanús gyümölcsről, amelyek tömegesen érkeznek hozzánk belarusznak álcázva: mint az Orosz Föderáció helyettes főügyésze, Vlagyimir Malinovszkij 2015-ben megállapította, Belarusz ötször (!) több almát és körtét küldött Oroszországba, mint amennyit a területén szedtek. A fehérorosz konyhákban orosz gázzal főznek, autóikat orosz benzinnel hajtja, ráadásul Oroszország az energiaforrások szempontjából óriási kedvezményeket ad Belarusznak ... ahol a kormány sikeresen továbbértékesíti olajunkat és gázunkat a szomszédos Lengyelországban és Szlovákiában – busás haszon fejében. Az állami hiteleket tekintve az ország 7,5 milliárd USA-dollárral tartozik